

Світлана Савченко,

викладачка кафедри історичної
та громадянської освіти
Інституту післядипломної освіти
Київського університету
імені Бориса Грінченка,
кандидатка історичних наук,
Київ, Україна

Svitlana Savchenko,

Lecturer of the Department of Historical
and Civic Education,
Institute of In-Service Training,
Borys Grinchenko Kyiv University,
PhD in History,
Kyiv, Ukraine

e-mail: s.savchenko@kubg.edu.ua
ORCID iD: 0000-0002-7123-9014

Олена Апанович у колі київських науковців: навчання в аспірантурі

У статті здійснено аналіз заходів, пов'язаних з відновленням роботи державних архівних і наукових установ протягом 1945–1950 рр. в Україні. На прикладі життя і діяльності молодшої дослідниці українського козацтва Олени Апанович, котра саме в той час формувалася як професійна вчена, з'ясовано проблеми, з якими вона стикнулася під час поєднання навчання в аспірантурі з роботою в Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Києві, та проаналізовано вплив київської академічної спільноти на її фахове зростання.

Ключові слова: Олена Апанович, Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві, навчання в аспірантурі, київські науковці, українське козацтво.

Olena Apanovych in the Circle of Kyiv Scientists: PhD studies

Olena Apanovych is an outstanding researcher of Ukrainian Cossacks, who rose as a scientist in academic environment in 1945–1950s. In those times the functioning of state archives were renewed and the scarcity of professionals came up. Being a philologist, future famous historian accidentally became an employee of Central State Historical Archives of the USSR in Kyiv. She did not have a basic historical education and studied in a postgraduate department during 1945–1948 (Specialization "History of Ukraine") which she successfully graduated. Despite all difficulties, young researcher managed to combine the two activities simultaneously. In 1950 she successfully defended thesis. During studying she gained both theoretical and practical experience.

While studying at postgraduate department, she even helped her colleagues and friends. When she was leading the department of "old acts", she initiated Polish language studying, paleology, basic archiving were arranged for other activities that supported professional growth of archive workers.

While being influenced by the Kyiv academic society, including PhD lecturers Fedor Shevchenko, Serhii Maslov, Vycheslav Strelskii, PhD colleagues Ivan Butych and Tetyana Slydikova, and under the direct influence of PhD supervisor Kostia Huslysty and own initiative to self-growth, Olena Apanovych carried on with her development as personality and a professional and continued to be a part of Kyiv intellectuals environment.

Key words: Olena Apanovych, Central State Historical Archive USSR in Kyiv, Kyiv scientists, Ukrainian Cossacks.

У повоєнні часи в Україні з початком відновлення роботи державних архівів виникає гостра нестача кваліфікованих архівно-технічних працівників і фахових науковців. Задля забезпечення ефективної діяльності Центрального державного історичного архіву УРСР у м. Києві та усунення проблеми браку професійних наукових кадрів було організовано роботу аспірантури, яка на той час стала чи не єдиним осередком

наукового й фахового зростання вітчизняних архівних працівників. Саме у той час працювала в архівній установі та навчалася в аспірантурі Олена Михайлівна Апанович.

В історіографії немає спеціальної наукової розвідки про цей період життя відомої історикіні, проте в дослідженнях про відновлення роботи аспірантури у державних установах присутні свідчення про неї. Зокрема, Світлана Батурина згадувала про архівну діяльність і навчання

в аспірантурі О. Апанович (Батуріна С., 2004, 2007, 2014). Аналогічні посилання знаходимо й у розвідці Олексія Яся (Ясь О., 2020) і монографії Олександра Удода про наукового керівника О. Апанович в аспірантурі Костя Гуслистого (Удод О., 1998).

Метою статті є висвітлення життя та діяльності відомої дослідниці українського козацтва Олени Апанович у повоєнний час, зокрема обставин поєднання навчання в аспірантурі з роботою в Центральному державному історичному архіві УРСР у м. Києві.

Після визволення Києва від гітлерівських загарбників у листопаді 1943 року поступово починає відновлюватись і працювати інфраструктура міста. Перш за все повертаються до звичайного ритму вкрай необхідні та стратегічні підприємства. Розгортають свою роботу державні, наукові та навчальні установи, зокрема Центральний державний історичний архів УРСР у м. Києві. У звіті установи за 1944 р. зазначено, що її робота розпочалась 1 березня 1944 р., коли призначили перших співробітників. Як-от, відповідно до наказу НКВС УРСР № 021 від 1 грудня 1943 р., виданого на основі довоєнної постанови РНК СРСР № 723 від 29 березня 1941 р., створювався ЦДІА УРСР з філіями у Харкові та Львові. Штат у кількості 70 осіб було затверджено в січні 1944 р.¹ Станом на 1 квітня вже працювало: 3 наукових, 2 архівно-технічні та 4 технічні працівники (разом 9 осіб). Вони і почали відновлення архіву.

Варто також наголосити на прискіпливому ставленні НКВС до початку роботи архіву. 9 травня 1944 р. було здійснено першу перевірку, про що зазначено у відповідному акті заступника начальника Головного архівного управління НКВС полковника Кузьміна². У II кварталі 1944 р. штат становив уже 18 осіб.

Завдяки щасливому збігу обставин до Центрального історичного архіву України 1 серпня 1944 р. влаштувалася на посаду наукового працівника й Олена Апанович³. Її приятелька Міля (Марія) була дружиною історика Вадима Дядиченка (Близняк М.Б., 2006. С. 22), котрий став заввідділом архіву, а Кость Гуслистий був тоді щойно призначеним директором за сумісництвом і сусідом Дядиченків. Директором архіву він працював з 1 травня 1944 р. до 29 жовтня 1945 р., бо мав основне місце роботи — Інститут історії України (Удод О.А., 1998. С. 42). Офіційно

Олена Апанович була зарахована до штату працівників ЦДІА УРСР наказом № 28 від 2 серпня 1944 р.⁴.

У перші повоєнні роки особлива увага надавалась упорядкуванню матеріалів господарсько-практичного значення для відбудови всього, зруйнованого війною. Очевидною, вкрай необхідною залишалась і кадрова проблема. На 1 січня 1945 р. із 33 штатних працівників (комплектація на 47 %) лише 8 мали вищу освіту. Тому кар'єрне зростання молодшої вченої відбувалось достатньо швидко, адже не вистачало не лише фахових науковців, але навіть людей із вищою освітою. Уже за чотири місяці наказом № 48 від 12 грудня 1944 р. учена була призначена на посаду старшого наукового співробітника відділу давніх актів⁵.

Для надання працівникам можливості працювати, зростати науково й вдосконалюватись постановою РНК від 31 серпня 1944 р. при архіві була організована аспірантура (5 осіб)⁶. Однак історикіні не вдалося вступити до першого її набору, бо основний склад аспірантів склало тоді керівництво архіву, зокрема: А. Бондаревський, Н. Шпатенко, В. Коновалова, Л. Отліванова, І. Косарев (Юсов С., Юсова Н., 2009. С. 125).

Директор, а згодом науковий керівник, Кость Гуслистий сприяв вступу Олени Апанович до аспірантури і включив її до складу групи, яка працювала над збірником «Визвольна війна українського народу», фактично відразу визначивши напрям наукових досліджень майбутньої історикіні. У 1945 році О. Апанович стає аспіранткою другого архівного набору.

Упродовж 1945–1948 рр. Олена Апанович навчається в аспірантурі при Центральному державному історичному архіві УРСР зі спеціальності «Історія України»⁷. Це був абсолютно новий, ще незнаний, загадковий для молодшої вченої світ справжньої науки. Дослідниця згадувала той час в одному з виступів 1995 р.: «Як філолог за освітою, я переступила поріг Історичного архіву з дуже туманними уявленнями щодо історії українського козацтва й архівних фондів, а вийшла з нього козакофілом...»⁸.

До групи, у якій навчалася майбутня дослідниця українського козацтва, входило 5 осіб, серед яких були: Ганна Гершкович, Олександр Ермоленко, Іван Бутич (Іван Лукич Бутич, 2007. С. 3) і Тетяна Слюдікова. Для аспірантів відвели окрему кімнату в ЦДІА та надали один день на тиждень, щоб готуватися до складання

¹ Центральний державний історичний архів України, м. Київ (далі — ЦДІАК України). Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 8. Арк. 3–4.

² Там само. Арк. 4.

³ Архів Національної бібліотеки імені В.І. Вернадського. Оп. 2-Л. Спр. 178. Арк. 9; Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В.І. Вернадського (ІР НБУВ). Ф. 374. Оп. 1. Спр. 33–35. Од. зб. 33. Арк. 1.

⁴ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 3. Спр. 73. Арк. 27.

⁵ Там само. Арк. 25.

⁶ Там само. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 17–19.

⁷ Науковий архів Інституту історії України Національної академії наук України (НАІІ НАНУ). Ф. 1. Оп. 1-Л. Спр. 857. Арк. 80.

⁸ ІР НБУВ. Ф. 374. Оп. 1. Спр. 363. Арк. 2.

кандидатських іспитів. Це було академічне й, разом з тим, камерне освітнє середовище, де панувала атмосфера наукової праці, захоплення навчанням і насолоди від спілкування з цікавими особистостями. Аспірантам викладали знакові українські вчені, серед яких були Федір Шевченко, В'ячеслав Стрельський, Сергій Маслов, Абрам Грінберг⁹. Під час лекцій викладачі намагалися закласти підвалини дисциплінарного образу історичного джерелознавства й окремих галузей знань історичної науки. Зокрема, Сергій Маслов (1880–1957) — член-кореспондент АН УРСР з 1937 р., завідувач відділу давніх української та російської літератур Інституту літератури імені Т.Г. Шевченка АН УРСР, автор численних досліджень з історії давніх української та російської літератур, оглядів полемічної, драматичної, віршованої літератури XVI–XVIII століття, праць з палеографії, бібліографіки, історії книгодрукування, фольклору, історії мови, викладав палеографію.

Помітне місце серед викладацького складу аспірантури посів і доктор історичних наук, професор В'ячеслав Стрельський (1910–1983), який читав архівознавство й стояв у витоків історичного джерелознавства. З вересня 1944 р. розпочалася його робота у Київському університеті на посаді старшого викладача, згодом і професора. Кафедра архівознавства була заснована відповідно до постанови РНК УРСР № 1119 від 31 серпня 1944 р. «Про заходи до створення документальної бази з історії Вітчизняної війни і впорядкування архівного господарства УРСР» та на підставі наказу № 3597 Наркомату освіти УРСР від 29 вересня 1944 р., спрямованого на розвиток архівного будівництва в країні, на розв'язання нагальних потреб збереження документального архівного фонду, забезпечення його наукового вивчення та використання (Войцехівська І., 2006. С. 237).

У 1945 р., перебуваючи на посаді директора ЦДІА УРСР у м. Києві, В. Стрельський захистив кандидатську дисертацію з історії Миколаєва при Київському державному університеті. А з 1 жовтня 1945 р. вчений очолив кафедру архівознавства¹⁰ (сучасна назва з 1995 р. — кафедра архівознавства та спеціальних галузей історичної науки; у 1944–1952 рр. — кафедра архівознавства; 1953–1971 рр. — кафедра архівознавства та допоміжних історичних дисциплін; 1972–1982 рр. — кафедра архівознавства та спеціальних історичних дисциплін) Київського державного університету ім. Тараса Шевченка, якою керував до 1982 р.

⁹ Архів автора. Інтерв'ю з Тетяною Борисівною Слюдіковою. 2013 р.

¹⁰ Архів Київського університету. Оп. 4–Л. Спр. 52. Арк. 19–21.

Як влучно зазначила Вікторія Патик: «Його фундаментальні розробки і до сьогодні привертають увагу українських істориків. Закладені ним принципи класифікації джерел, їх аналізу, критерії визначення достовірності і цінності джерела лежать в основі сучасних праць з історичного джерелознавства» (Патик В. Наукова та педагогічна діяльність В'ячеслава Стрельського...).

Однак особливий, своєрідний мотиваційний вплив під час навчання в аспірантурі на Олену Апанович справив Федір Шевченко. Тоді ще зовсім молодий кандидат наук був скромною людиною. Історикиня згадувала його лекції так: «Федір Павлович, не набагато старший за нас, здається, зніяковів, не дивився на аудиторію, а нібито під ноги. І ми між собою посміювалися, що наш симпатичний лектор — білявий, з блакитними очима, з яскравим рум'янцем на щоках — читає лекції своїм калошам!..» (Апанович О.М., 2004. С. 17).

Відома вчена залишила ґрунтовну наукову розвідку, цінні спогади про Ф. Шевченка та своє навчання в аспірантурі (Там само. С. 15–130). «Що то були за лекції і як багато важили вони для нас, абсолютно не обізнаних тоді з архівами!..». Він спрямовував аспірантів до наукової праці. Про його заклик згадує Олена Апанович так: «Досить бути плебсом! Ви не хочете бути патрищем? Треба займатися науковою працею...» (Там само. С. 17–18). Варто визнати, що Федір Шевченко не тільки заклав ґрунтовні наукові знання, на яких потім так впевнено зростала майбутня науковиця, але й активно вплинув на формування її світогляду, загальнолюдські цінності та академічну доброчесність.

Проте не лише шанобливе ставлення до архівних джерел об'єднало цих непересічних особистостей. У той час зароджувалася справжня дружба звичайних людей, в майбутньому знаних істориків. Федір Шевченко й Олена Апанович були не просто колеги, наставник і учениця, це були наукові однодумці, справжні друзі, які підтримували та приязно ставилися одне до одного протягом усього життя, про що засвідчує дарчий напис вченої на книзі: «Дорогому Ф.П. Шевченко, який півстоліття тому прищепив авторові цієї книги археографічні знання та пієтет до архівних джерел» (Цит. за: Батуріна С., 2004. С. 62).

Відтак, під час навчання в аспірантурі, перебуваючи в середовищі видатних київських науковців і друзів-аспірантів, молода історикиня достатньо швидко стала фаховою дослідницею. Вона зазнала значних особистісних змін і професійних трансформацій. Особливо це стає помітним через її співпрацю з науковим керівником. Найвизначніша роль у формуванні розуміння величезної наукової цінності архівних джерел, уміння з ними працювати, робити висновки належала саме йому — Костю Гуслистому (1902–1973),

директору Центрального державного історичного архіву УРСР, відомому історик України, медієвісту. Про свого вчителя у післямові до монографії О. Удада вона писала: «У нього була своя система керівництва учнями-аспірантами, зокрема щодо виховання у них почуття величезної наукової цінності архівних джерел, а також уміння працювати з архівними документами, що давало плідні результати...» (Апанович О.М., 1998. С. 137). Саме він сформулював тему її дисертації: «Запорізьке Військо, його устрій та бойові дії в складі російської армії під час російсько-турецької війни 1768–1774 років», яка була написана на Архіві Коша Запорозької Січі.

Варто зазначити, що Кость Гуслистий та його аспіранти перебували під пильним наглядом радянських каральних органів¹¹. Ще з березня 1936 р., за доносом агента, він був визнаний членом контрреволюційного підпілля¹² та завербований як агент «Віхорев». Ця двотомна справа певним чином дає змогу проаналізувати й визначити типові риси, що характеризують тогочасну академічну спільноту, а також ретельність спецслужб, з якою впроваджувалися агенти в наукове середовище, як вербувалися вони із працівників академічних установ¹³. Захисти аспірантів К. Гуслистого детально відображені у справі, проте прізвище О. Апанович не згадується¹⁴.

У воєнному 1945 р. на долю рядової архівістки Олени Апанович випали справжні випробування. Штат відділу давніх актів, де працювала вчена, налічував лише 10 осіб¹⁵, що вказує на значне недоукомплектування архівно-технічними працівниками. Праця в архівістів була надважкою, адже приміщення архіву продовжували ремонтувати й впорядковувати. У відділі давніх актів О. Апанович брала участь у розбиранні реєв-куйованих документів, особливе значення мала робота з упорядкування розсипу фонду Коша Нової Запорозької Січі¹⁶.

Попри надмірне навантаження молодого вченої в архіві та вимушене поєднання роботи з навчанням, аспірантура для неї виявилася тією життєдайною силою, що надавала творчої снаги, збагачувала новими знаннями, додавала наукового досвіду й була органічним продовженням її безпосередньої архівної діяльності. Зокрема, значним здобутком архівістів і першою науковою публікацією вченої став збірник документів «Україна перед визвольною війною 1648–1654 рр.» (20 д. а.), одним з укладачів якого була Олена

Апанович (Україна перед визвольною війною..., 1946. 256 с.).

Працюючи в архіві та маючи щоденний доступ до найцінніших документальних джерел своєї тематики, вчена без зайвої критики, майже романтично сприймала їх. Вона щиро захоплювалась бойовою історією козацтва, описуючи бої «із середини», робила це настільки вдало, що науковий керівник К. Гуслистий, прочитавши третю главу дисертації, запитав: «А де це Ви списали?». Таке прикре припущення наукового керівника образило О. Апанович, і вона заплакала (Овсієнко В., 1999). Описана ситуація свідчить про те, що молода аспірантка вже тоді могла писати достатньо зрілі наукові тексти.

Саме під час навчання в аспірантурі вчена починає вивчати польську мову й ініціює навчання для решти працівників архівної установи, про що зазначено у звіті архіву за 1948 рік. Відтак для працівників відділу давніх актів і відділу секретних фондів було проведено 24-годинний семінар і розпочато в грудні читання лекцій з методики архівної справи¹⁷.

У 1948 р. штат архіву мав 6 відділів і налічував 79 осіб (працювало 72). 10 співробітників архіву вже закінчили навчання в аспірантурі, а дехто, як Олена Апанович, ще продовжував навчатися.

У процесі підготовки дисертації О. Апанович довелося працювати самостійно. Фактично самотужки вчена студювала історію війн і військове мистецтво. Оскільки радянські книжки були недоступні, то вона навчалась за підручниками для кадетських училищ «Філософія війни» Мольтке (Овсієнко В., 1999). У травні 1948 р., за спогадами подруги і колеги відомої дослідниці Тетяни Слюдікової, вже писався основний текст дисертаційної роботи¹⁸.

Закінчивши аспірантуру, О. Апанович набула фах історика-архівіста. Вона склала замість трьох, за існуючими правилами, шість кандидатських іспитів, одержавши за всі оцінки «відмінно» (історія України, марксизм-ленінізм, французька мова, архівознавство, палеографія та польська мова)¹⁹.

8 червня 1949 р. наказом № 55 О. Апанович була призначена начальником відділу давніх актів²⁰. Вчена працювала над збірником про запорозьких козаків у російсько-турецькій війні 1768–1774 рр.: було опрацьовано 235 документів (передруковано, звірено, озаглавлено та складено примітки). Але план робіт не було виконано, бо Олена Апанович паралельно працювала ще

¹¹ Галузевий державний архів Служби безпеки України (ГДА СБУ). Ф. 65. Спр. С–838. Т. 1. Арк. 1.

¹² ГДА СБУ. Ф. 65. Спр. С–838. Т. 2. Арк. 102.

¹³ Там само. Т. 1, ч. 2. Арк. 105–106.

¹⁴ Там само. Арк. 14.

¹⁵ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 16. Арк. 2.

¹⁶ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 15. Арк. 1 а–4.

¹⁷ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 36. Арк. 34, 38, 39, 43, 45–46, 49.

¹⁸ Архів автора. Інтерв'ю з Тетяною Борисівною Слюдіковою. 2013 р.

¹⁹ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 19–20. Арк. 1–2.

²⁰ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 73. Арк. 27.

над путівником по ЦДІА УРСР²¹ і закінчувала писати дисертацію.

Отримавши фахові знання з архівознавства в аспірантурі, вчена чітко усвідомлювала, що проблеми, пов'язані з ігноруванням правил архівного опису, спричинені банальною відсутністю фахових знань і досвіду працівників архіву. Тому вона внесла пропозиції проводити навчання для співробітників, щоб під час формулювання заголовків ті не «потрапляли у полон документа» і не робили їх «політично гострими». Усі суперечливі питання пропонувала обговорювати на методичних нарадах: «Наші помилки тягнуть за собою серйозні наслідки. Від нас залежить використання матеріалів для науки»²². Відтак у її відділі було організовано вивчення палеографії, методичне консультування працівників, однак керівництво Архівного управління вимагало підвищення «ідейно-політичного рівня» та якості науково-технічної роботи. Відповідно до вимог партійних органів працівники ЦДІА УРСР у м. Києві брали участь у соціалістичному змаганні з Київським обласним архівом. Прізвище О. Апанович не було зазначено серед передових працівників²³.

Дослідниця стала також одним з ініціаторів створення методичного кабінету архіву, що значно підняло рівень науково-методичної роботи (422 експонати кабінету розміщувались у 8 спеціальних шафах та стендах). Таку роботу було схвалено колегами з Інституту історії, кафедри архівознавства Київського університету ім. Т.Г. Шевченка, Архівного управління МВС. На базі кабінету проводились курси для працівників інших архівів, про що докладно зазначено у звіті архіву за 1950 р.

На початку 1949 р. у науковій роботі архіву відбулись зміни. Актом від 26 січня 1949 р. аспірантура архіву була передана Київському державному університету ім. Т.Г. Шевченка. Завідувач кафедри архівознавства В. Стрельський, за розпорядженням Міністерства вищої освіти СРСР, прийняв 2 аспірантів третього року навчання²⁴. На той час Олена Апанович вже закінчила навчання і готувалась до захисту дисертації.

Аспірантські роки були надзвичайно важливими й для становлення її як особистості. Через складні умови праці та навчання відбувалось загартування характеру вченої, що потім допомогло пережити часи безробіття та заборони

друку. Пізніше, обожнюючи поезію ще з дитинства, вчена, наче про себе, із захопленням згадувала таке дороге й вічне Лесине: «Без надії таки сподіватись...»²⁵.

Дисертацію О. Апанович²⁶ було подано до вченої ради Інституту історії 27 жовтня 1949 р., а захищено 14 січня 1950 р.²⁷ Офіційними опонентами були В. Голобуцький (Юсов С., 2011. С. 153) і Ф. Шевченко, котрий, високо оцінивши роботу, сприяв пошквалюванню процесу захисту: «Олена Михайлівна — перша жінка, яка проникла в Запорозьку Січ...» (Апанович О.М., 2004. С. 22). Ця фраза назавжди стала візитівкою відомої історикіні.

Таким чином, виклики, з якими стикнулася молода науковиця Олена Апанович під час поєднання навчання в аспірантурі з активною працею в архівній установі протягом 1945–1950 рр., були типовими в Україні того часу. Перш за все — це надзвичайно складні побутові умови праці та навчання, завелике нормативне навантаження через проблеми кадрового забезпечення, плинність кадрів і непрофесіоналізм працівників. Противагою таким викликам ставали творча ініціатива архівістів, їхня свідомо завзята праця, непереборне бажання вчитися, опановувати нове й самовдосконалюватися.

Водночас маємо зазначити, що під час навчання в аспірантурі молода дослідниця набула як теоретичний, так і практичний науковий досвід. Отримавши ґрунтовні фахові знання, вчена відповідальніше почала ставитись до своїх обов'язків, на достатньому професійному рівні вирішувати нагальні робочі проблеми та питання. Вона не лише вдосконалювалася сама, обіймаючи посаду начальника відділу давніх актів ЦДІА УРСР, але активно впливала на своїх підлеглих, ініціювала й організовувала заходи, що сприяли їхньому професійному зростанню та вдосконаленню.

Перебуваючи в оточенні академічної київської спільноти, зокрема викладачів аспірантури Федора Шевченка, Сергія Маслова, В'ячеслава Стрельського, друзів-аспірантів Івана Бутича та Тетяни Слюдікової, під безпосереднім впливом свого наукового керівника Костя Гуслистого та з власного прагнення до саморозвитку, Олена Апанович продовжує формуватися як особистість і фахова дослідниця, стає помітною персоною київської інтелектуальної мережі істориків.

²¹ Там само. Спр. 50. Арк. 15–16.

²² Там само. Спр. 70. Арк. 1, 3–3 зв., 7–9.

²³ Там само. Спр. 50. Арк. 65.

²⁴ ЦДІАК України. Ф. р.-2245. Оп. 1. Спр. 54. Арк. 2.

²⁵ Там само. Спр. 41. Арк. 1.

²⁶ ІР НБУВ. Ф. 374. Оп. 1. Спр. 92, арк. 369.

²⁷ НАІ НАНУ. Ф. 1. Оп. 1. Спр. 217. Арк. 2.

СПИСОК БІБЛІОГРАФІЧНИХ ПОСИЛАНЬ

- Апанович О.М. Післямова // Удод О.А. Кость Гуслистий — історик України. К. : Генеза, 1998. С. 137–139.
- Апанович О.М. Федір Павлович Шевченко: історик, архівіст, історіограф, джерелознавець, археограф, організатор науки, Людина / «Істину встановлює суд історії». Т. 1: Джерела. К. : Державний комітет архівів України, 2004. С. 15–130.
- Батуріна С. Бібліотека Ф.П. Шевченка як джерело до реконструкції наукового світогляду вченого // «Істину встановлює суд історії». Т. 2 : Наукові студії. К. : Державний комітет архівів України, 2004. С. 55–63.
- Батуріна С.С. Федір Павлович Шевченко: життя і творчість : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.06. Київ : Ін-т історії України НАН України, 2007. 20 с.
- Батуріна С. Федір Шевченко: діяльність в Інституті історії 1972–1995. *Історіографічні дослідження в Україні*. 2014. Вип. 24. С. 274–290.
- Близняк М.Б. Вадим Архипович Дядиченко (1909–1973) — історик України : автореф. ... канд. іст. наук / Дніпропетровський національний університет. Д., 2006. 22 с.
- Іван Лукич Бутич (21 вересня 1919 — 9 травня 2007) : Біобібліографія / Упор. М. Бутич; наук. ред. О. Купчинський, Я. Федорук. К., 2007. 80 с.
- Овсієнко В. Інтерв'ю Олени Михайлівни Апанович. Записав Василь Овсієнко // Віртуальний музей дисидентського руху. Архів Харківської правозахисної групи. URL: <http://museum.khpg.org/index.php?id=1121119522> (дата звернення: 09.06.2021).
- Патик В. Наукова та педагогічна діяльність В'ячеслава Стрельського у Київському університеті. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32486/04-Patyk.pdf?sequence=1> (дата звернення: 09.06.2021).
- Удод О.А. Кость Гуслистий — історик України. К. : Генеза, 1998. 175 с.
- Україна перед визвольною війною, 1648–1654 : зб. документів (1639–1648 pp.) / Укл. Н.С. Сидоренко, О.М. Крамаренко, О.М. Апанович, Г.Ф. Осипова. К. : Вид-во АН УРСР, 1946. 256 с.
- Юсов С. Історик Володимир Голобуцький (1903–1993 pp.): життя, наукова і педагогічна діяльність. К. : НАН України; Інститут історії України, 2011. 336 с.
- Юсов С., Юсова Н. Архівні спогади Тетяни Слюдікової // Пантелеймон Петрович Гудзенко (1907–1994 pp.): історик, архівіст, археограф і організатор науки / Відп. ред. В.А. Смолій. Київ, 2009. С. 122–144.
- Ясь О. Олена Апанович та Олена Компан у культурному просторі української радянської історіографії, або дві версії модернізації історичного наративу 1960-х — початку 1970-х років // *Архіви України*. К., 2020. № 3 (324). С. 32–52.

REFERENCES

- Apanovych, O. (1998). Pisliamova. In O. Udod, *Kost Huslysty — istoryk Ukrainy* (pp. 137–139), Kyiv: Heneza [in Ukrainian].
- Apanovych, O. (2004). Fedir Pavlovych Shevchenko: istoryk, arkhivist, istoriohraf, dzhereloznavets, arkheohraf, orhanizator nauky, Liudyna. In G. Boryak (Ed.), *Istynu vstanovliuie sud istorii*, (Vol. 1, pp. 15–130), Kyiv [in Ukrainian].
- Baturina, S. (2004). Biblioteka F. P. Shevchenka yak dzherelo do rekonstruktsii naukovooho svitohliadu vchenoho. In G. Boryak (Ed.), *Istynu vstanovliuie sud istorii*, (Vol. 2, pp. 55–63), Kyiv [in Ukrainian].
- Baturina, S. (2014). Fedir Shevchenko: diialnist v Instytuti istorii 1972–1995. *Istoriografichni doslidzhennia v Ukraini*, 24, 274–290). Kyiv [in Ukrainian].
- Baturina, S. S. (2007). Fedir Pavlovych Shevchenko: zhyttia i tvorchist (*Extended abstract of Candidate's thesis*), Kyiv [in Ukrainian].
- Blyzniak, M. B. (2006). Vadym Arkhyrovych Diadychenko (1909–1973) — istoryk Ukrainy. (*Extended abstract of Candidate's thesis*), Dnipropetrovsk [in Ukrainian].
- Butych, M. (Comp.). (2007). *Ivan Lukych Butych* (21 veresnia 1919 — 9 travnia 2007): Biobibliohrafiia, Kyiv [in Ukrainian].
- Ovsiienko, V. (1999). Interviu Oleny Mykhailivny Apanovych. Zapysav Vasyl Ovsiienko. Virtualnyi muzei dysydentskoho rukhu. Arkhiv Kharkivskoi pravozakhysnoi hrupy [in Ukrainian]. <http://museum.khpg.org/index.php?id=1121119522>
- Patyk, V. Naukova ta pedahohichna diialnist Viacheslava Streleskoho u Kyivskomu universyteti. [in Ukrainian]. <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/32486/04-Patyk.pdf?sequence=1>
- Sydorenko N., Kramarenko O., Apanovych O., & Osypova H. (Comps.). (1946). *Ukraina pered vyzvolnoiu viinoiu, 1648–1654. Zb. dokumentiv (1639–1648 pp.)*, Kyiv [in Ukrainian].
- Udod, O. (1998). *Kost Huslysty — istoryk Ukrainy*. K.: Heneza, 175 p. [in Ukrainian].

- Yas, O. (2020). Olena Apanovych ta Olena Kompan u kulturnomu prostori ukrainskoi radianskoi istoriohrafii, abo dvi versii modernizatsii istorychnoho naratyvu 1960-kh — pochatku 1970-kh rokiv. *Arkhivy Ukrainy*, 3 (324), 32–52, Kyiv [in Ukrainian].
- Yusov, S. (2011). Istoryk Volodymyr Holobutskyi (1903–1993 rr.): zhyttia, naukova i pedahohichna diialnist. Kyiv [in Ukrainian].
- Yusov, S. & Yusova, N. (2009). Arkhivni spohady Tetiany Sliudikovoi. In V. Smolii (Ed.), *Panteleimon Petrovych Hudzenko (1907–1994 rr.): istoryk, arkhivist, arkheohraf i orhanizator nauky*, (pp. 122–144), Kyiv [in Ukrainian].

Дата надходження статті до редакції: 12.09.21.

Creative Commons Licenses: Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0 International
(CC BY-NC-SA 4.0)